

ASKENAARINEN PURKAMINEN – MUUTAMIA HUOMAU- TUKSIA KARI KARJALAISEN TUTKIMUKSEEN *MARKKINA- SUOMESTA LUONNON-SUOMEEN*

Pauli Pylkkö

tammikuu 2014

1. Tiede, varsinkin luonnontiede, on yhteiskunnassamme niin korkealle arvostettua, että mieluusti omaksumme tieteellisen tai tieteellisyyttä muistuttavan asenteen ongelmaan kuin ongelmaan, myös ongelmiin, jotka eivät oikeastaan ole luonteeltaan tieteellisiä tai tieteelliselle asenteelle otollisia.

Ihmisen luontosuhteen ongelma, luontosuhteen kieroutumisen ongelma, ei ole ongelma, joka voidaan ratkaista tieteellisesti. Sitä tuskin voidaan tyydyttävästi edes kuvailla normaalin tieteen (tai normaalitieteen) kielellä. Tuollaiset kuvailuyritykset auttamatta vääristävät itse ongelmaa, koska tieteellinen asenne luontoon, valittiinpa mikä normaali tiede tahansa, ei ole neutraali vaan hallintaan, valvontaan ja hyödyntämiseen pyrkivä. Koska ihmisen luontosuhteen kieroutumisen ongelma on tieteellistä rationaliteettia koskeva ongelma, siis tieteellisen asenteen luonnetta koskeva ongelma, ei tiede ole lupaavin tie valaista ongelmaa. Kun valitaan tieteellinen asenne luontosuhteen ongelmaan, ongelma vääristyy, joskus suorastaan katoaa näkyvistä.

Ihmisen luontosuhteen kieroutuminen ei myöskään ole luonteeltaan eettinen ongelma siinä mielessä, että se voitaisiin kuvata arvo-ongelmana ja yrittää ratkaista arvoja muuttamalla. Eettiseen asenteeseen kätkeytyy varjopuoli, joka ei tule näkyviin eikä varsinkaan hälvene, kun ihminen yrittää ratkaista luontosuhteen ongelmaa etiikalla. Eettinen asenne on tieteellisen asenteen lähisukulainen, ja sellaisena osa eurooppalaisen rationaliteetin perinnettä, joka itse on vakavasti vastuussa luontosuhteen vääristymisestä.

Esimerkki: Ei mikään yksinomaan tieteellisesti (tai sanokaamme taloudellisesti tai teknisesti) perusteltu syy pakota meitä hyväksymään ajatusta, että on parempi, että eliölajeja (tai paremmin: rikkaita ekosysteemejä) säilyy maapallolla paljon kuin että niitä säilyy vähän (tai ei ollenkaan). Silti ehdokkaita (hyviksi syiksi, jotka naamioituvat usein juuri tieteellisyyden

asuun) on tarjolla valtavasti. Vastaavasti eettisiä syitä on kosolti tarjolla, mutta niiden yritykset esiintyä yleispätevinä ovat läpinäkyvästi epäuskottavia.

Jos lajirikkkautta (tai yleisemmin: luonnon monimuotoisuutta) puolustetaan eettisellä arvolla (tai itseisarvolla), perustelussa joudutaan viittamaan arvojen vertailuun ja vetoamaan vertailun tuloksena syntyviin valintoihin. Valinta voitaisiin kuitenkin aina tehdä ja perustella toisinkin: voitaisiin siis valita johtavaksi arvoksi jokin toinen arvo kuin mikä tuli valittua; tai muuttaa arvojen kokonaisjärjestystä, ja esimerkiksi sijoittaa lajirikkaus arvojen hierarkiassa jonnekin toisaalle tai jättää se sieltä pois kokonaan. Jos valinta ja sen perustelu voidaan tehdä toisinkin, itse asiassa lukemattomin eri tavoin, eivät valinta ja sen perustelut ole mitenkään lopullisesti pakottavia tai sitovia.

Esimerkiksi julkisessa keskustelussa ilmastomuutoksen torjunta on syrjäyttänyt eliölajien häviämisen ongelman ilman sen kummempia perusteita. Syy syrjäyttämiseen lienee siinä, että ilmastomuutos uhkaa ihmisen taloudellisia ja sosiaalisia intressejä välittömämmin kuin eliölajiköyhyys. Luonnon monimuotoisuuden väheneminen on kuitenkin ongelmana vakavampi kuin ilmastonmuutos, varsinkin vakavampi kuin sellainen ilmastomuutos, jonka vakavuutta perustellaan sillä, että se uhkaa ihmisen intressejä. Ilmastomuutoksen tekee vakavaksi ongelmaksi vasta se, että hallitsematon ilmastomuutos suurella todennäköisyydellä aiheuttaa valtavan eliölajikadon. (Aiheesta tarkemmin: Hanski, 2007, esimerkiksi sivu 45) Mutta se että voimme kiistellä ongelmien vakavuudesta ja arvojen painosta etiikan sisällä, osoittaa ettei etiikka itsessään lopultakaan ratkaise ongelmia, joihin se sekaantuu. Sekä syyt sille miksi ongelma koetaan vakavaksi että sysäys ratkaisun suuntaan tulevat etiikan ulkopuolelta.

Myös eettisesti neutraaleilta vaikuttavat, tekniset, taloudelliset tai jopa tieteellisyyttä tavoittelevat perustelut lajirikkkauksen puolustamiseksi kiertävät aina kehässä, joka voidaan pysäyttää vain valitsemalla ja julistamalla jokin arvo loukkaamattomaksi tai ensisijaiseksi. Mutta valinta ei tietenkään ole kiistattomasti pakottava niin kauan kuin perustelu on eettinen. Ratkaisevalla hetkellä tarvitaan voimaa etiikan ulkopuolelta.

Nykymaailmassa lähes kaikki tavallisten tiedeyhteisöjen jäsenet elävät pitkälle rakennetussa modernissa kaupunkiympäristössä, työskentelevät toimistomaisissa olosuhteissa tietotekniikan ympäröiminä ja asuvat elämää helpottavien uusien koneiden keskellä, joita ilman eivät tulisi toimeen. Vaikka tieteellisen maailmankuvan hankkinut ja kaikin puolin valistunut länsimaalainen henkilö, vaikkapa akateeminen tutkija, päätyisi etiikkansa ohjaamana ja tieteelliseksi uskomionsa tietojen tukemana kannattamaan

mahdollisimman suuren eliölajimäärän tai monimuotoisten ekosysteemi- en säilyttämistä, tästä ei vielä voi päätellä juuri mitään sen suhteen, miten tämän henkilön ajattelu ja toiminta oikeastaan tukee tai voi edes periaatteessa tukea luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä. Hän on elämänmuotonsa pakottamana monin eri tavoin sitoutunut modernisaatioon, joka perustuu talouskasvun ja energiankulutuksen kasvun ohjelmaan, ja joka uhkaa luonnon monimuotoisuutta lähes kaikkialla maailmassa.

Mitä siis jonkin käsityksen tai arvon »kannattaminen» oikeastaan tarkoittaa? Riittääkö kannattajan aseman saavuttamiseen pelkkä sanallinen ilmoitus? Tai se että käyttää länsimaalaisessa demokraattisessa päätöksentekoprosessissa mielipide- tai asiantuntijavaltaa?

Tyypillisesti kuulemme puhetta eliölajirikkauden (biodiversiteetin) puolesta biologin suusta. Mutta biologia on tieteenä munaskuitaan myöten riippuvainen luonnontieteen kehityksestä yleensä, varsinkin kemian ja fysiikan kehityksestä; luonnontieteen kehitys on riippuvainen tekniikan kehityksestä yleensä, nykyisin etenkin tietotekniikan kehityksestä; tekniikan kehitys on riippuvainen talouskasvusta. Maailmanlaajuinen yliopistojen ja tutkimuslaitosten verkosto elää lopultakin rikkaiden teollisuusmaiden talousjärjestelmän ja tuotantokoneiston varassa. Elämänmuotonsa pakottamana biodiversiteetin puolesta puhuvan biodiversiteetti-tutkijan elämä ja toiminta kuuluu osana maailmanlaajuiseen jättiläiskoneistoon, joka väistämättä vähentää biodiversiteettiä.

2. Vailla voimakkaan esikäsitteellisen eleen johdatusta, mukavuudenhalu ja turvallisuudenkaipuu, mikä sekin on osittain esikäsitteellistä ja tiedostamatonta, tekee tyhjäksi hyvää tarkoittavat eettiset ja teoreettiset valinnat. Mitä siis oikeastaan on tämä hyvää tarkoittava »aatteen kannattaminen» ja sen puolesta puhuminen ja kirjoittaminen? Modernisaatio ruokkii estoitta taipumusta konformismiin, mukavuudenhalua ja turvallisuudenkaipuuta. Elämänmuodon muutokseen johtava ele ei voi olla vähempää kuin mielen hyppy järjen ja suunnittelun hallinta-alueen ulkopuolelle, tuntemattoomaan. Hyppy tarkoittaa, että lähtökohdan ja lopputuloksen välistä puuttuu rationaalisia askelmia. Hyppy tehdään tai jätetään tekemättä tavalla, jonka Kierkegaard olisi heti tunnistanut, jos olisi joutunut sen kohtaamaan. Tosin aito kristitty ajattelee, että luonnon tuhoutuminen tai säilyminen on Jumalan kädessä, ja että maapallon elonkehän tulevaisuus on toissijainen ongelma ikuisen pelastuksen saavuttamisen tai menettämisen rinnalla. Mutta se tunnemmeko luonnon monimuotoisuuden ja rikkauden edessä kunnioitusta tai jopa pyhyiden luontoista (ja siis lopultakin pakanallista)

kokemusta, ei ole jotakin, mikä voidaan rationaalisesti valita ja kuvata ja perustella teoreettisesti ja käsitteellisesti tyydyttävällä tavalla. Lajirikkouden »hyvyys» on esieettistä ja esikäsitteellistä, eikä sitä voida perustella rationaalisesti, ei ainakaan oleellisilta osin.

Vasta esikäsitteellinen ele, mielen ja kielen hyppy tuntemattomaan, voi johtaa elämänmuodon muutokseen. Etiikka ei siihen pysty. Etiikalla ei voideta mukavuudenhalua ja turvallisuudenkaipua. Etiikka on merkki hyvää tarkoittavista aikeista, ei mielen kokemuksellisesta muutoksesta, joka johtaa elämänmuutokseen. Tieteellisellä tiedolla yksinään ei ole edes etii-kan voimaa.

3. Kari Karjalaisen (1993) mukaan Suomen tulevaisuutta voidaan keskeisten kysymysten osalta järkevästi suunnitella ja tulevaisuuden suunta on aihe, josta voidaan käydä arvokeskustelua. Tämä koskee kaiketi myös suomalaisten luontosuhdetta. Tulevaisuutta Karjalainen hahmottaa kahdeksan vaihtoehdoisen skenaarion avulla ja näyttää enimmäkseen ajattelevan, että valinta skenaarioiden välillä voidaan suorittaa jokseenkin rationaalisesti (ainakin jos olosuhteet valinnalle ovat muutoin olemassa). Tässä valossa myös ihmisen luontosuhteen ongelma olisi siis rationaalinen, skenaarioiden kyhäämistä ja valintaa koskeva ongelma.

Itseisarvojen ja niiden hierarkioiden merkittävä asema skenaarioissa ja erilaisten yhteiskunnallisten päämäärien tavoittelu skenaarioiden avulla muovaa Karjalaisen ihmiskäsityksen järkikeskeiseksi ja karsii tulevaisuusvaihtoehtojen kirjon lopulta aika kapeaksi. Näin yhteiskunnallisen tulevaisuuden rationaalinen ennustettavuus korostuu tavalla, joka ei historian valossa näytä uskottavalta: näinkö järkevä ihminen muka on. Tulevaisuuden ohjaamisessa olisi siis kyse lähinnä siitä valitsemmeko uusintamisen, muuttamisen vai rekonstituution tien.

Skenaario on Karjalaisen mukaan »hypoteettinen, moniulotteinen, kokonaisvaltainen, systemaattinen, looginen ja sisäisesti konsistentti kuvaus (kehityspolku) mahdollisesta tulevaisuusvaihtoehdosta» (Osa I, sivu 264). Tämä ratiomani lienee hinta siitä, että tulevaisuutta lähestytään tieteelliseksi uskotun tutkimuksen näkökulmasta. Varsinkin rekonstituution luokittelu ylipäättään skenaarioksi vaikuttaa epäuskottavalta rationalisoinnilta. Herää kysymys: Jos skenaariot ovat olioita, joilla on noin paljon järjellä hallittavia ominaisuuksia, niin onko mitään, mitä skenaariot eivät voi edes periaatteessa tavoittaa? Sulkeeko tieteellinen asenne (siihen sisältyvä ihmiskäsitys, käsitteenmuodostus ja tulevaisuuspuhe tieteellisuonteisena argumentaationa) pois osan tulevaisuuden kirjosta jo etukäteen? Kuuluu-

ko elävä luontosuhde noihin automaattisesti poissulkeutuviin kokemuksiin? Pystyykö skenaarioilla itseään ohjaava ihminen koskaan murtaamaan konformismin, mukavuudenhalun ja turvallisuudenkaipuun vallan, kohtaamaan kuolemaan, yksinäisyyteen ja köyhyyteen liittyvät pelkonsa?

4. Näissä ratkaisevan tärkeissä kysymyksissä Karjalainen on jokseenkin epäselvä, milloin ei jää suorastaan mykäksi. Hän puhuu kyllä useaan otteeseen suunnittelun ja toiminnan »ei-aiotuista» seurauksista: [---]»intentionaalisten tekojen aiotut ja ei-aiotut tulokset ja seuraukset sekoittuvat toisiinsa»[---] (Osa I, sivu 266) »Yhteiskunta uusintuu (muuntuu) ja muuttuu jatkuvasti ihmisten intentionaalisista pyrkimyksistä huolimatta osittain satunnaisesti ja aavistamattomasti tekojen ei-tarkoitettuina seurauksina.» (Osa I, sivu 271) Mutta tämä ei riitä, sillä myös ihmisen valmistamien mekaanisten järjestelmien toiminnassa, jopa polttomoottoreissa ja tietojenkäsittelyjärjestelmissä, esiintyy (sekä hyviä että huonoja) ominaisuuksia, joita valmistaja tai suunnittelija ei ole varsinaisesti »aikonut» saada aikaan. Ja kuitenkin mahdollisuus, että yhteiskunnallisten järjestelmien muutokset joutuvat ristiriitaan aikomusten ja suunnitelmien kanssa, on aivan toista suuruuden ja laadun luokkaa kuin »ei-aiotun» osuus mekaanisissa järjestelmissä.

Oikeaan suuntaan ennustamattomuuden syvyyden suhteen viittaa Karjalaisen tutkimuksessa muutaman kerran vilahtava »tiedostamattoman» käsite tai idea. »Tiedostamattoman» pitäisikin olla erottamaton osa jokaista vakavasti otettavaa yhteiskuntaopillista näkemystä. Näistä edellinen esiintymä (Osa I, sivu 97) näyttäisi kuitenkin suoraan sulkevan »tiedostamattoman» pois tulevaisuuden tutkimuksen teoretisoinnista vaatimalla, että arvojärjestelmiä sovelletaan ja toteutetaan »tietoisesti ja rationaalisesti». Myös jälkimmäinen esiintymä (Osa I, sivu 267) jättää tiedostamattoman toiminnan aseman Karjalaisen teoretisoinnissa vähintäänkin epäselväksi.

Karjalainen ei siis sulauta »tiedostamattoman» ideaa tutkimusotteensa osaksi. Tästä syystä syntyy vaikutelma, että ei-aiotut seuraukset johtuvat vain kontingenteista ja jopa satunnaisista syistä, siis esimerkiksi siitä, että yhteiskunnalliset järjestelmät ovat teorioille ja toimijoille liian monimutkaisia tai etteivät tietomme yhteiskunnan muutoksista ole riittävän perusteellisia ja tarkkoja. Mutta yhteiskunnallisen muutoksen ennustamattomuus voi olla radikaalisti vaikeammin hallittavaa kuin tuollainen satunnainen tietämättömyys, jonka alaa voidaan kuitenkin aina periaatteessa pienentää.

Ihmisen kokemuksessa on alueita, joita ei voida edes periaatteessa käsit-

teellistää, systematisoida, skenaarisoita ja joissa tapahtuvia muutoksia ei voida koskaan tyydyttävästi ennustaa: mukavuudenhalu, turvallisuudenkaipuu, kuolemanpelko, elämänhalu, masennus, ahneus, alistamisenhalu, seksuaalinen voima... Nämä esikäsitteelliset ja suureksi osaksi tiedostamattomat sielunvoimat vaikuttavat kuitenkin oleellisesti ihmisen luontosuhteeseen. Jos ihmisen luontosuhteen ongelma on keskeisin ihmisen »tulevaisuuden» ongelma, ajattelu joka ei pysty luomaan kosketusta ihmisen esikäsitteelliseen ja tiedostamattomaan kokemukseen, on tuomittu epäonnistumaan myös ihmisen tulevaisuuden kuvaajana.

5. Karjalaisen näkemyksen mukaan suomalaisen yhteiskunnan suuri tulevaisuuden kysymys on uusintamisen ja muuttamisen keskinäinen suhde. Kysymys on kuitenkin luontoajattelun näkökulmasta sekundaarinen (ei tietenkään muutoin merkityksetön). Yhteiskunnan »hyvä» tulevaisuus ei liity kumpaankaan noista suurvaihtoehdoista. Se ei liity myöskään vallankumoukseen tai rekonstituutioon Karjalaisen ehdottamassa mielessä.

»Hyvä» tulevaisuus on sellaista, missä järkevän suunnittelun, käsitteellistämisen, argumentoinnin, arvokeskustelun ja arvohierarkioiden valta ihmismielessä heikkenee. Jos näin on, niin edellisen virkkeen hyvä-termi ei voi olla eettinen tai arvoteoreettinen ilmaisu – ei ainakaan missään tunnetussa eurooppalaisen etiikan tarkoittamassa mielessä. Eurooppalainen etiikka on järkikeskeistä, edellyttää kykyä muodostaa arvohierarkioita ja suunnitella tulevaisuutta asettamalla vaihtoehtoiset toimintasuunnitelmat paremmuusjärjestykseen arvohierarkian avulla. Mutta tulevaisuuden avoimuus voi olla niin intensiivistä, epämääräistä, latautunutta, moniselitteistä, hallitsematonta ja ennustamatonta, että suunnittelun ja järkeilyn on hellitettävä otettaan tai väistyttävä sekä tulevaisuuden synnyttämisessä että sen ymmärtämisessä.

Karjalaisen ajattelussa ei ole polkua tähän avoimuuteen. Hän kirjoittaa (Osa I, sivu 96): »Perustellusti voidaan kysyä, onko elämällä enää merkitystä ja toiminnalla mitään mieltä ilman moraalialia ja itseisarvoja, sillä vain itseisarvot antavat toiminnalle painokkuutta ja moraalialia oikeutusta». Tämä on eräänlaista etiikka-shovinismia, hyvien ja hyvää tarkoittavien ihmisten tyranniaa, millä edellisen kappaleen hyvä-ilmaisusta yritetään väkisin puristaa esiin moraalialia kannanottoa tai arvokeskustelun puheenvuoroa. Ikään kuin ihmisen puhe muuttuisi merkitykselliseksi vasta, kun se on siivottu ja sensuroitu mediakelpoiseksi. Voidaan aivan hyvin ehdottaa, ettei ei-eurooppalaisilla kulttuureilla, ei varsinkaan luonnonkulttuureilla, alkuperäiskulttuureilla tai heimokulttuureilla, ole moraalialia tai itseisarvoja

sanojen eurooppalaisessa merkityksessä. Vain skenaario-termin selvä väärinkäyttö voi tukea näkemystä, että heimopäällikkö ja heimon poppamies keskustelisivat keskenään heimon tulevaisuus-skenaarioista. Heimokulttuurin kieli, ajattelutavat, uskomukset, myytit ja taidot liittävät heimon elämänmuodon kiinteästi luontoon tavalla, missä ei ole sijaa skenaarioille Karjalaisen tarkoittamassa mielessä. Heimon elämä on mielekästä, koska sen jäsenillä *ei* ole moraalia.

Karjalaisen (moraalin ja mielekkyuden suhteita koskevan) väitteen alla vaikuttava ihmiskäsitys on kovin ahdas ja hengeltään akateemisesti konformistinen. Sama ahtaus estää häntä huomaamasta, että ihmisen tulevaisuutta ohjaa järjen rinnalla – usein sen *edellä* käyden – voimakkaat tiedostamattomat ja esikäsitteelliset sielunvoimat, jotka varsin usein shabotoivat järjen hankkeita. Järjen mahti on suurimmillaan silloin kun se pystyy *pyssyttämään* mielen esikäsitteellisen ja tiedostamattoman eleen. Se pystyy tähän vain milloin sillä on tukenaan toinen, mutta edelliseen nähden vastakkainen esikäsitteellinen ja tiedostamaton ele.

Itseisarvojen ja itsekkäiden intressien ero ei muutoinkaan ole niin suuri kuin Karjalainen antaa ymmärtää. Mikä tahansa itseisarvo voidaan tilanteen niin vaatiessa tulkita jonkin intressiryhmän itsekkääksi tavoitteeksi. Ja toisin päin: mitä tahansa itsestä tavoitetta voidaan perustella sopivasti muotoillulla itseisarvolla, jos puhetilanne niin vaatii tai odottaa. Lopulta kin molemmat toimivat tiedostamattomien eleiden naamioina. ›Itseisarvo‹ on akateeminen nimike vaatimukselle, jonka joku sopivasti koulutettu ja sopivasti vähintäänkin keskiluokkainen länsimaalainen, useimmiten akateeminen henkilö tai ryhmä muotoilee riittävän yleiseen muotoon. Tämän jälkeen vaatimus esitellään muille sillä odotuksella, että hekin sitä noudattaisivat. Samalla muotoilun on kätkeytyä oltava niin moniselitteinen, ettei vaatimuksen sisältöä voida tarkasti naulata kirkon oveen. Tästä syystä vaatimuksessa aina lymyävää pahuutta ei ole helppo huomata.

Karjalainen ehdottaa (Osa I, sivu 92) itseisarvoksi ›demokratiaa‹, mutta käsitteenä ›demokratia‹ on suttuisen moniselitteinen ja sisäisesti ristiriitainen, ja niin tulvillaan tiedostamattoman pahuuden varjoa, ettei elämän mielekkyyuskriteeriä tulisi perustaa tuollaisen haaveen ja siihen liittyvän käsitekimpun varaan. Tyypillinen demokratia-paradoksi syntyy, kun enemmistö vaatii demokratian lakkauttamista. Demokratian nimissä on myös yllättävän helppoa harjoittaa sekä valistumattoman enemmistön että valistuneen vähemmistön tyranniaa; demokratian nimissä on myös yllättävän vaikeaa käydä enemmistön henkisen mukavuusalueen ylittävää tulevaisuuskeskustelua. Kaiken lisäksi demokratia on helppo tulkita itsekkääksi intressiksi: kussakin tilanteessa demokratiaa kannattaa eniten se,

joka siitä sillä hetkellä eniten hyötty.

Jos Karjalaisen väite pitäisi paikkansa, perustuisi mielekäs eli moraallinen elämä aina moniselitteisille ja tulkinnanvaraisille ristiriidoille, mikä ei ehkä ole hullumpi ajatus, mutta sotii kovasti hänen järkikeskeisiä tavoitteitaan vastaan. Ristiriidattomia itseisarvojärjestelmiä, sen paremmin kuin skenaarioletakaan, ei varsinaisesti ole olemassa, ja jos olisikin, niiden toteuttaminen olisi vaarallisempaa kuin ristiriitojen läsnäolon avoin tunnustaminen ja ajattelun skenaarisuudesta luopuminen.

6. Skenaarioista viimeistä, rekonstituutiota, Karjalainen luonnehtii (osa I, sivu 260) seuraavalla tavalla: »Loppuun saatettuna rekonstitutiivinen muutos merkitsee siis täysin uutta arvoperustaa, resurssijakoa, hallintarakennetta ja toimintakäytäntöjä.» Tämä tuo mieleen menneen vuosisadan sosialistiset vallankumoukset, tai ainakin niiden komeat ohjelmajulistukset. Tosin ohjelmajulistuksilla ja sosialistisilla teorioilla lähinnä peiteltiin vallankumouksen nimissä toteutettuja massamurhia ja terroristisia täsmäiskuja. Ekologinen vallankumous joka soveltaisi Karjalaisen hahmottelemaa rekonstituutiota, olisi tuomittu epäonnistumaan yhtä surkeasti kuin sosialistiset vallankumouksetkin. Vallankumouksen suunnittelu itseisarvojen varaan, vaikkapa sitten luonnon itseisarvoisuuden varaan, ei voi johtaa entisestä oleellisesti poikkeavaan luontokokemukseen tai luontosuhteeseen. Luonnon julistaminen itseisarvoksi on edelleen esimerkki ihmisen lajiylimielisyydestä. Luonto ei tarvitse meidän sieviä pikku arvojamme. Luonto on yksinkertaisesti jätettävä rauhaan.

Luontovallankumous joka on nimensä arvoinen perustuu itseisarvojen hylkäämiseen. Arvoilla johdettu vallankumous ei muuta ihmisen luontosuhdetta, koska kunnioittaminen, pyhyiden kokemus ja kauhu eivät ole arvoja tai arvoja kannattelevia kokemuksia; ne suorastaan karsastavat arvoja. Ihminen kunnioittaa luontoa vain ja ainoastaan milloin luonto uhkaa tuhota hänet ja myös kykenee tuhoamiseen. Muu on teeskentelyä. Itseen arvoilla ohjaavan ihmisen mieli on edelleen ja väistämättä järjellä jäsennelly turvalinnake, joka erottaa ihmisen luonnosta. Tämä luonnosta erotettu ihminen olisi kahlittava ketjulla kallioon, jottei hän taas alkaisi soveltaa mielensä perusrakennetta, sen järkeistäviä ja arvoille rakennettuja skenaarioita, johonkin hyödylliseen, tuottavaan ja tehokkaaseen. Ja lopulta taas luonnon muokkaukseen. »Arvo» on hyödyn nätimpi nimi.

Luontovallankumouksen kuva on aivan toinen: suurin ja vaikein kumo-
us, minkä eteen ihminen joutuu, nousee siitä, että hänen on lopulta lakat-
tava yrittämästä ja toivomasta. Että hän luopuu arvoista, moraalista, ihan-

teista ja päämääristä. Ja skenaarioista. Jokainen toive ihmisen paremmasta tulevaisuudesta tuhoaa luonnosta juuri tuon toiveen kokoisen lohkon.

Luonnon pelastaa vain askenaarinen muutos: purkaminen. Tuotannon, kuluttamisen, hallinnon, liikenteen, tutkimuksen ja koulutuksen rakenteet on purettava. Purkaminen ei ole skenaario eikä sitä voida ohjata skenaarioilla. Purkaminen on luopumista, romahdusta ja syrjäytymistä. Tietenkin voimme käyttää sanoja väärin ja ehdottaa, että myös purkaminen, luopuminen, romahtaminen ja syrjäytyminen on jonkinlaista tulevaisuuden suunnittelua, toivon ylläpitämistä ja arvojen toteuttamista. Mutta luopumisen ja toivon näyttäytyminen samankaltaisina heijastelee lähinnä kielellemme ja mielenliikkeillemme puutteita ja heikkouksia.

Luopumalla toivosta ja suurista tavoitteista ihminen kääntää selkänsä valtaville historiallisille voimille. Hän luopuu edistyksen ideasta ja unelmasta, joka sitoo yhteen ja kohdistaa yhteen suuntaan koko teollisen maailman voimavarat. Aseista riisuvan – mutta vaarallisen – naiivissa teoksessaan *Sociology. A brief but critical Introduction* Anthony Giddens (1986) yrittää määritellä, mitä sosiologia on, ja joutuu ensin kuvailemaan, miten moderni yhteiskunta ja kulttuurin modernisaatio syntyi kahden suuren eurooppalaisen vallankumouksen yhteisvaikutuksesta. Ranskan ns. Suuri vallankumous alkoi verisen terrorin säestyksellä toteuttaa vapauden, tasa-arvon ja kaikkia koskevan demokratian aatteita, joiden juuret ovat valitusfilosofiassa; teknis-teollinen vallankumous loi pohjan taloudelle, joka työllisti, ruokki ja sivistä suuret maalta muuttavat massat ja satoi heidät poliittisen vallankumouksen inspiroimaan edistyshankkeeseen, modernin yhteiskunnan rakentamisen. Tämä tulevaisuuden malli levisi sitten jokseenkin holtittomasti lähes maailmanlaajuisesti ja edustaa vielä tänäänkin maailmanhistoriallisesti hallitsevinta ja vallitsevinta kehityssuuntaa. Giddensin mukaan sosiologia on tämän valtavan modernisaatio- ja kehityshankkeen tutkimista. Lukija ei voi välttyä vaikutelmalta, että Giddensin mukaan sosiologian tehtävä on myös osallistua hankkeen tukemiseen ja sen onnistumisen varmistamiseen. Sosiologian (ja tulevaisuudentutkimuksen) tehtäviin ei selvästikään kuulu modernisaatiohankkeen tavoitteiden hylkääminen ja tulosten purkaminen, tai sen selvittäminen jääkö hankkeesta jäljellä edes viisauden murusia, kun hanketta levitetään Euroopan ulkopuolelle.

Samanlainen käsittelemätön eurokeskeisyys ja piilorasistinen edistysmyönteisyys tarvelee John Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian (Rawls, 1988). Rawlsin suuri hahmotelma ›oikeudenmukaisuus reiluna pelinä‹ edellyttää kuvitteellisen alkutilan, missä omia etujaan ajavat rationaaliset henkilöt neuvottelevat toisiinsa nähden tasaveroisina osapuolina sään-

nöt oikeudenmukaiselle yhteiskunnalle tai yhteisölle. Rawlsin mukaan he väistämättä päätyvät periaatteeseen, jonka mukaan oikeudet ja velvollisuudet jaetaan tasan. No, kiltisti sanoen tämä on aika tautologinen teoria: päämäärärationaaliset ja muutoinkin järkevät ihmiset, jotka hämmästyttävästi muistuttavat uratietoisia amerikkalaisia professoreja, kokoontuvat päättämään yhteisönsä pelisäännöistä ja päätyvät toteamaan, että kaikki me tässä pöydän ääressä olemme kuin olemmekin tasaveroisia. Mutta neuvottelu on yhtä pintasiivo kuin öljy-yhtiön hallintoneuvoston kokous: teoria tuomitsee kaikki esimodernit ja varsinkin ei-eurooppalaiset yhteisöt ja niiden kulttuurit automaattisesti epäoikeudenmukaisiksi. Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria tarjoaa korkea-asteisen ja akateemisesti korrek- tin perusteen koko maailman eurooppalaistamiselle ja modernisoimiselle. Voimme tyynesti ja ilman ilkeyttä todeta: mitä hiotuin ja laajasti arvos- tettu eurooppalainen eettinen teoria opettaa maailmanlaajuista kulttuu- rimurhaa.

Luontoajattelun lähtökohta on seuraava perushavainto (P): *Eräät* esi- modernit kulttuurit, jotka eivät ole tunteneet modernia eurooppalaista tekniikkaa ja tiedettä eivätkä ole omaksuneet eurooppalaisen valistusliik- keen poliittisia ja sosiaalisia aatteita, ovat onnistuneet luomaan paremman luontosuhteen kuin *yksikään* moderni, teknistynyt ja teollistunut kulttuuri, missä todellisuuskäsitys ja ihmiskäsitys perustuu moderniin tieteseen ja valistusoppeihin.

Vaikka ihminen on muuttanut luonnonympäristöään ainakin 50 000 vuotta (ja varsin aktiivisesti viimeiset 10 000 vuotta) ja aiheuttanut yhtä kauan myös ympäristötuhoja ja lajikatoa, on ympäristökriisi oleellisesti eurooppalaisen moderniteetin kriisi. Herää tuskallinen kysymys: voiko eurooppalaisessa mielessä oikeudenmukainen, eettinen ja teknisesti ke- hittynyt kulttuuri milloinkaan luoda hyvän luontosuhteen? Biosentrinen etiikka on edelleen etiikkaa ja etiikkana läpikotaisin ristiriitaista ja eu- rooppalaisen järjen oletetun yleispätevyyden sokaisemaa. Kehittämällä oikeudenmukaisuuden idean ihminen nousi oman luontonsa yläpuolelle ja erottautui ympäröivästä luonnosta. Rakentaakseen eurooppalaisessa mielessä eettisen ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan ihmisen oli nujer- rettava ympäröivä luonto. Olisi perverssiä, jos nyt luovuttaisimme (bio- sentrisen etiikan nimissä) luonnolle oikeuksia, joiden varjolla luontoa on tuhatvuotisesti raiskattu. Jos luovuttaisimme simpanssille samat oikeudet kuin ihminen on itselleen säätänyt ja suonut, niin luovuttaisimme sim- panssille vähintäänkin oikeuden valvoa, muokata, rakentaa ja vähitellen tuhota ekosysteemiä, missä simpanssi elää. Mutta miksi rajoittaa tähän? Voisimme suoda sille oikeuden alistaa ja nujertaa kaiken simpanssia ole- tettavasti »vähemmän kehittyneen» luonnon.

Jos luonto koostuisi ihmisen kaltaisista toimijoista (ajatellaan esimerkiksi ekosysteemejä ihmisen kaltaisina toimijoina), joille voidaan suoda oikeuksia, ja jotka eivät syystä tai toisesta pysty tuhoamaan ympäristöään ja itseään, ja päättäisimme vakavasti suoda koko luonnolle edes pienen osan ihmisen oikeuksista, meidän olisi uskottavuuden nimissä pakko hyvin nopeasti pysäyttää ja purkaa modernisaatioprosessi, maailmanlaajuisen teollistuminen ja sosiaalisen valistuksen ohjelma. Mutta tuskin kukaan uskoo, että etiikan voima tähän riittää. Ja miksi se purisi ruokkivaa kättä? Ilman modernisaation mahdollistamaa tiedettä, uutta tekniikkaa ja teollistumista ei moderni tasa-arvo-etiikka olisi mahdollista.

Luontoajattelun ensimmäinen tehtävä on selvittää, miten yllä esitetty perushavainto (P) olisi tulkittava ja mitä havainnosta seuraa toiminnan suhteen. Mutta hyvä (sic) vastaus näihin kysymyksiin ei avaudu tieteen ohjauksella eikä voi olla eettisesti sitova. Vastausta ei voi pukea teorioiksi, arvohierarkioiksi eikä skenaarioiksi.

LÄHTEITÄ

Anthony Giddens, 1986

Sociology. A brief but critical Introduction. MacMillan, toinen painos.

Hanski, Ilkka, 2007

Viestejä saarilta. Miksi luonnon monimuotoisuus hupenee. Gaudeamus, 2007.

Rawls, John

Oikeudenmukaisuusteoria. Suomennos: Terho Pursiainen. WSOY, 1988.

Karjalainen, Kari 1993

Markkina-Suomesta Luonnon-Suomeen. Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos.